

कारकप्रकरणम् (अपादानकारकम्)

प्रस्तुतकर्ता

डॉ. कुलदीपशर्मा

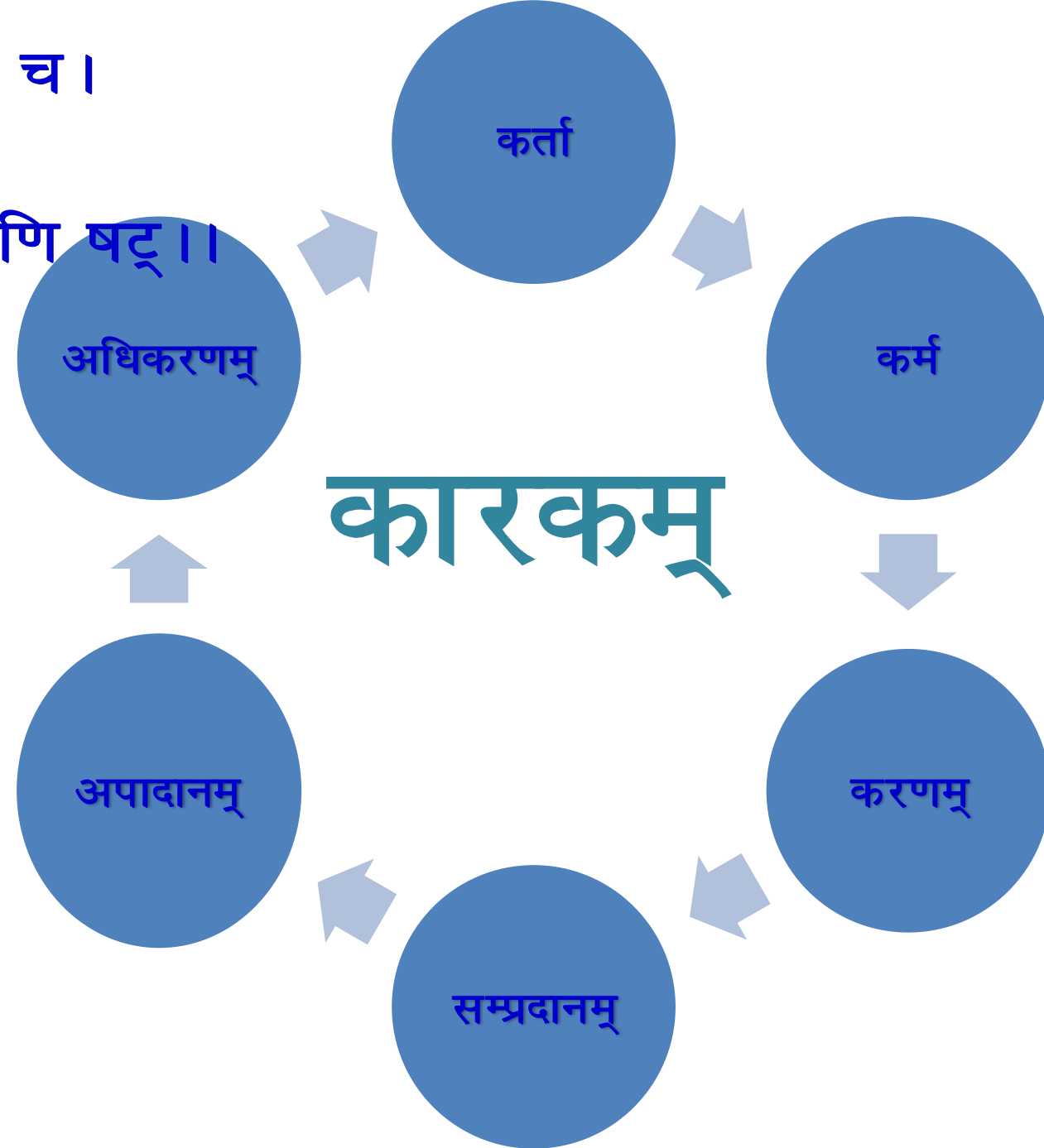
सहायकाचार्यः,

शिक्षाशास्त्रविभागः,

राष्ट्रियसंस्कृतसंस्थानम्, जयपुर-परिसरः, जयपुरम्

कर्त्ता कर्म च करणं च
सम्प्रदानं तथैव च ।

अपादानाधिकरणे
इत्याहुः कारकाणि षट् ।।

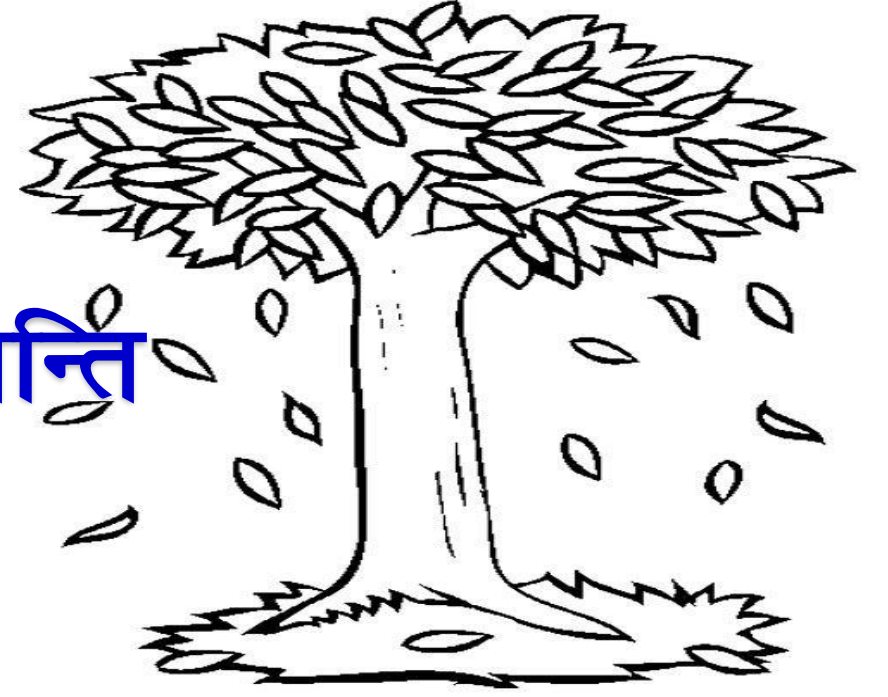
अपादानकारकम्

(पंचमीविभक्तिः)

- ध्रुवमपाये ऽपादानम्

- अपादाने पंचमी

वृक्षात् पत्राणि पतन्ति

दिवाकरः भवनात् पतति

अपादानकारकम् (पंचमीविभक्तिः)

•भीत्रार्थानां भयहेतुः

मनोजः सर्पात् बिभेति

सुरेशः सिंहात् बिभेति

अपादानकारकम् (पंचमीविभक्तिः)

•भुवः प्रभवः

हिमालयात् गंगा प्रभवति

रत्नाकरात् रत्नानि उत्पद्यन्ते

अपादानकारकम्

(पंचमीविभक्तिः)

- पंचमी विभक्ते

विभक्त अर्थात् भेदः – तरप् अथवा ईयसुन्
प्रत्ययान्तशब्देन यदा विशेषणेन क्रियया वा भेदः प्रदर्श्यते,
तदा यस्मात् भेदः क्रियते, तस्मिन् पंचमी विभक्तिः
भवति ।

उदाहरणम्

- धनात् ज्ञानं गुरुतरम्
- कुमारात् गणेशः पटुतरः
- क्षेत्रफलाधारे श्रीलंकादेशात् भारतदेशः गरीयान्

अपादानकारकम्

(पंचमीविभक्तिः)

- ल्यब्लोपे कर्मण्यधिकरणे च
- यतश्चाध्वकालनिर्माणं तत्र पंचमी संकोचे, कालवाचने, दूरीनिरूपणे वा यः संकोचस्य, कालस्य स्थानस्य वा हेतुः भवति, तस्मिन् पंचमी विभक्तिः विधीयते ।

उदाहरणम्

- श्वशुरात् जिह्नेति ।
- देवप्रयागात् रुद्रप्रयागः विंशतियोजनानि ।
- गणतन्त्रदिवसात् स्वतन्त्रतादिवसः षण्मासाः ।

अपादानकारकम्

(पंचमीविभक्तिः)

- अन्यारादितरर्ते दिक्शब्दांचूत्तरपदाजाहियुक्ते
अन्य, आरात्, इतर, ऋते,
प्रत्यक् (दिग्वाचकः), उदीच् (दिग्वाचकः)
इत्येतेषां शब्दानां प्रयोगे पंचमी विभक्तिः भवति ।
उदाहरणम्
 - हरेः अन्यः, भिन्नः, इतरः वा असेव्यो भवति ।
 - आरात् वनात् ग्रामः अस्ति ।
 - ऋते ज्ञानात् न मुक्तिः ।
 - नगरात् प्राक् प्रत्यक् वा नदी अस्ति ।
 - भाद्रपदात् पूर्वः श्रावणमासः भवति ।

धन्यवादः

kuldeepsharma.rsks@gmail.com